

CONSTITUTIONAL AND MUNICIPAL LAWDOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-074-2-8>**ПРИНЦИПИ І ПРІОРИТЕТИ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ****Бочарова Н. В.**

*докторка юридичних наук, доцентка,
професорка кафедри права, політології та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля*

Шкабаро В. М.

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри права, політології та міжнародних відносин
Університету імені Альфреда Нобеля
м. Дніпро, Україна*

Рада Європи – перша європейська міжнародна організація, створена у 1949 році, своєю головною задачею оголосила захист прав людини. З цією метою була прийнята *Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод* і забезпечений механізм її реалізації.

Розвиток інформаційних технологій в останній чверті ХХ століття визначив не тільки економічний потенціал сучасних держав, але зумовив і суспільно-політичні процеси, що безпосередньо торкаються прав людини. У зв'язку з цим постала задача оновлення каталогу прав людини з урахуванням змін, викликаних технологічними перетвореннями. Активну роль в процесі визначення правових цінностей і пріоритетів інформаційного суспільства грає Рада Європи.

Вплив інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) на права людини і цінності демократії був вперше розглянутий на європейській конференції міністрів країн Ради Європи в Греції у грудні 1997 р. Створений згодом *Комітет експертів РЄ по інформаційному суспільству* розробив проект документа, який був прийнятий у травні 2005 р. під назвою *Декларація комітету міністрів про права людини і верховенство права в інформаційному суспільстві* [1].

Основна ідея *Декларації* полягає в тому, що такі цінності, як права людини, демократія, верховенство права, суспільна згода і довіра між людьми зберігаються при застосуванні інформаційно-комунікаційних

технологій. У документі підкреслено, що всі права, закріплені у *Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод* у повному обсязі зберігають свою силу в інформаційну епоху і повинні бути захищені надалі незалежно від нових технологічних досягнень. В той же час, інформаційні технології можуть запропонувати нові можливості для реалізації прав людини, а відсутність або обмеження доступу до ІКТ може позбавити людей можливості реалізувати свої громадянські права. По суті, перераховані в *Декларації* права і свободи повністю або частково повторюють список, приведений в багатьох інших аналогічних документах, зокрема, в Міжнародному Біллі про права людини. Проте, є і відмінності. Вперше були підняті питання державної і приватної цензури, захисту особистої інформації, навчання людей з метою надання допомоги в оцінці якості інформації. Крім цього, в документі йде мова про етику у медіа сфері і використання інформаційних технологій для розвитку демократії і свободи зібрань у кіберпросторі.

Наприкінці 2020 р. в умовах святкування 70-річчя *Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних* в Раді Європи був підготовлений аналітико-прогностичний документ *Інформаційне суспільство: Фокус 2021 (Information Society: Focus 2021)* [2], в якому сконцентровані принципи подальшого розвитку захисту прав людини в специфічних умовах технологічного прогресу і визначена існуюча правова база, створена Радою Європи, для юридичного забезпечення правозахисного руху.

Серед напрямків захисту прав людини в цифровому середовищі визначені:

– Захист свободи вираження поглядів (Defending Freedom of Expression)

– Посилення цифрового управління (Enhancing Digital Governance)

– Вивчення штучного інтелекту (Exploring Artificial Intelligence)

– Захист конфіденційності (Safeguarding Privacy)

– Боротьба з кіберзлочинністю (Combating Cybercrime).

Стандарти захисту свободи вираження поглядів сформульовані у ст.10 *Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*. Принципи, що стосуються свободи вираження поглядів, додатково встановлюються прецедентною практикою *Європейського суду з прав людини*, яка неухильно зростає [3]. Керівний комітет Ради Європи з питань засобів масової інформації та інформаційного суспільства (*Council of Europe Steering Committee on Media and Informational Society – CDMSI*) представить у 2021 році свої керівні принципи управління засобами масової інформації та комунікаціями,

щоб вирішити питання про перехід від усталених інформаційних каналів до соціальних мереж та пов'язаних з ними ризиків, серед яких маніпулювання громадською думкою, відсутність довіри громадськості, неупорядкованість інформації. Планується оголосити нові вимоги до політики щодо пріоритетності контенту, що становить суспільний інтерес, на відповідних соціальних та пошукових платформах та інших агрегаторах новин, а також рекомендації щодо виборчої комунікації та висвітлення виборчих кампаній у ЗМІ. Пропонуються також нові правові інструменти боротьби з мовою ненависті. *Конференція міністрів*, відповідальна за ЗМІ та інформаційне суспільство обговорить у червні 2021 року шляхи подолання радикальних змін, спричинених новою хвилею технологій, які вплинули на ЗМІ та Інтернет-середовище в плані здійснення свободи вираження поглядів.

Під управлінням Інтернетом розуміють розробку та застосування урядами, приватним сектором та громадянським суспільством спільних принципів, норм, правил, процедур прийняття рішень та програм, що формують еволюцію використання Інтернету. У рамках Ради Європи була розроблена *Стратегія управління Інтернетом на 2016–2019 рр.*, яка спрямована на забезпечення державної політики в Інтернеті, орієнтованої на людей і сприяння побудові демократії в Інтернеті, захисту користувачів Інтернету та забезпечення поваги прав людини [4]. Інтернет повинен втілювати простір свободи, здійснення та користування основними правами, стимулювати демократичні процеси.

Проблема забезпечення прав людини у зв'язку з використанням штучного інтелекту є однією з центральних для сучасної правозахисної діяльності Ради Європи. Для координації зусиль експертного середовища був створений міждисциплінарний спеціальний *Комітет з питань штучного інтелекту (Ad-hoc Committee on Artificial Intelligence – SAHAI)*, в завдання якого входить створення правової бази для розробки, проектування та застосування штучного інтелекту на основі стандартів прав людини, демократії та верховенства права. У 2019 році Комітет міністрів видав *Декларацію про маніпулятивні можливості алгоритмічних процесів* та рекомендації щодо алгоритмічного впливу на права людини [5]. У *Декларації* міністри висловили побоювання, що особи через використання передових цифрових технологій, зокрема методів мікронацілювання, можуть не мати змоги формулювати свої думки та приймати рішення незалежно від автоматизованих систем, і що вони можуть навіть піддаватися маніпуляціям не лише стосовно їхнього економічного вибору, а й їх соціальної та політичної поведінки. Комітет міністрів закликав 47 держав-членів розглянути «потребу в додаткових захисних системах, що стосуються даних, які виходять за рамки

сучасних уявлень про захист та конфіденційність персональних даних та мають значний вплив стосовно цільового використання даних на суспільство та щодо здійснення прав людини».

Конвенції про захист фізичних осіб при автоматизованій обробці персональних даних (більш відома як *Конвенція No.108*) існує понад 40 років [6]. Вона була модернізована у 2018 році для адаптації до нових реалій інформаційного суспільства та посилення ефективності її впровадження. *Протокол внесення змін до Конвенції 108* (CETS № 223) має набрати чинності в наступні роки. Ключовими цілями змін є захист людської гідності та цілісності у цифрову епоху. *Конвенція 108+* (тобто з поправками, внесеними Протоколом), як вважається, стає глобальним стандартом конфіденційності у цифровому середовищі.

Насамкінець відмітимо, що продовжують працювати правозахисні положення *Конвенції про кіберзлочинність* (*Budapest Convention of the Council of Europe – ETS No.185*), яка була доповнена *Додатковим протоколом щодо криміналізації дій расистського та ксенофобського характеру, вчинених через комп'ютерні системи* [7].

Проаналізовані особливості сучасних підходів до забезпечення і захисту прав людини в інформаційному суспільстві повинні враховуватися українським законодавцем при розробці норм національної системи захисту.

Література:

1. Declaration of the Committee of Ministers on Human Rights and the Rule of Law in the Information Society» CM (2005) final. Publ. N060508/b/2.
2. Information Society: Focus 2021. URL: <https://rm.coe.int/leaflet-information-society-focus-2021-en-october-2020/1680a0cd58>
3. Freedom of Expression, the Media and Journalists – Case-law of the European Court of Human Rights – 4 th edition European Audiovisual Observatory, Strasbourg 2017. URL: <https://rm.coe.int/freedom-of-expression-the-media-and-journalists-iris-themes-vol-iii-de/16807c1181>
4. Див. докладно аналітичний огляд *Internet Governance*. URL: <https://rm.coe.int/leaflet-internet-governance-en-rev/1680909521>
5. Declaration by the Committee of Ministers on the manipulative capabilities of algorithmic processes. URL: <https://www.coe.int/en/web/data-protection/-/declaration-by-the-committee-of-ministers-on-the-manipulative-capabilities-of-algorithmic-processes>
6. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних. Страсбург, 28 січня 1981 року. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326

7. Additional Protocol to the Convention on Cybercrime, concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/189>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-074-2-9>

СВОБОДА ЗІБРАНЬ: НОРМАТИВНА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНІ ТА ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Дахова І. І.

*кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Право на свободу мирних зібрань є фундаментальним правом, яке передбачене статтею 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, статтею 39 Конституції України, статтею 21 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права. Згідно з позицією Конституційного Суду України, це право є однією з конституційних гарантій права громадянина на свободу свого світогляду і віросповідання, думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, на використання і поширення інформації усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір, права на вільний розвиток своєї особистості тощо. При цьому механізм реалізації вказаного права, особливості підготовки і проведення різних видів масових зібрань, питання щодо їх характеру, суб'єктного складу тощо й досі не знайшли своєї нормативної регламентації в поточному законодавстві України. Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) у відомій справі «Веренцов проти України» від 11.04.2013 р. з цього приводу зазначив, що «хоча Суд погоджується з тим, що державі може знадобитися певний час для прийняття законодавчих актів протягом перехідного періоду, він не може погодитися з тим, що затримка у понад двадцять років є виправданою, особливо коли йдеться про таке фундаментальне право як свобода мирних зібрань». Парламентська асамблея Ради Європи у своїй Резолюції 2116 (27.05.2016 р.) вказує на відсутність законодавчих положень про свободу зібрань у деяких країнах, у тому числі в Україні, і